

KLASIFIKACE ČESKÝCH REGIONŮ PODLE TRENDU VÝVOJE

Jaroslav Kovárník

Univerzita Pardubice, FES, Ústav ekonomiky a managementu

Abstrakt

In this article I am concerned with an analysis of in Czech republic. In the opening chapter, Strategy of regional development of Czech republic is briefly dealt with, later I concentrate on regions in Czech republic at all. I make short analysis of districts in Czech republic and I propose to position of regional policy on these districts.

Key words

region, regional policy, Czech republic

1. Úvod

V České republice se v současné době zpracovává dokument s názvem Strategie regionálního rozvoje České republiky, který ve své podstatě uvádí směr, kterým by se měla ubírat regionální politika České republiky. V tomto dokumentu je zcela patrný vliv Evropské Unie, která pro nové plánovací období 2007 – 2013 vychází ze závěrů obnovené Lisabonské agendy a stěžejním cílem v tomto plánovacím období bude regionální soudržnost a zvyšování konkurenceschopnosti regionů Unie budováním hospodářství založeném na inovacích a znalostech.

Tento trend zvyšování konkurenceschopnosti a soudržnosti regionů se zcela logicky odráží i v novém pojetí regionální politiky České republiky. Ačkoliv vedle Strategie regionálního rozvoje České republiky je zpracováván ještě Národní strategický referenční rámec, který je důležitý pro Evropskou unii a Strategie regionálního rozvoje má spíše význam lokální, pouze pro potřeby České republiky, nalezneme v ní celou řadu podnětných myšlenek a zajímavých informací. Jedním takovým tématem je analýza regionů úrovně NUTS III, tedy krajů, podle jejich hospodářského vývoje, kterou se zabývám ve svém příspěvku.

Vedle obecného popisu jednotlivých kategorií regionů jsem se rozhodl vždy poukázat na skutečnost, jak na danou kategorii pohlíží regionální politika, zda je vhodné se na daný region zaměřovat s podporou či regulací nebo je lepší nechat region volně se rozvíjet z vlastních zdrojů.

2. Diverzifikace regionů v České republice¹

Dle dokumentu Strategie regionálního rozvoje České republiky rozeznáváme tedy několik typů různých regionů. Jedná se jednak o regiony rychle se rozvíjející, dále o regiony rozvíjející se, regiony s nízkou dynamikou růstu, regiony zaostávající a konečně regiony v poklesu.

Do první skupiny, do skupiny **rychle se rozvíjejících regionů**, patří pouze region Praha. Tento kraj má oproti ostatním krajům několik komparativních výhod, jako je především postavení Prahy coby ekonomického, společenského, kulturního, politického a administrativního a centra České republiky. Další nespornou výhodou tohoto regionu je

¹ Informace pro kapitulu 2 byly čerpány z [1], upraveny autorem.

nadprůměrně rozvinutá infrastruktura. Je nepopíratelným faktem, že tento region také vykazuje nejvyšší úroveň průměrných mezd v České republice, což se projevuje příznivě i z hlediska celkové koupěschopné poptávky. Dalším příznivým faktorem u hlavního města Prahy je vysoká úroveň vzdělanosti a také umístění sídel celé řady společností, což společně působí na poměrně vysokou úroveň zahraničních investic. Tato situace také posiluje pozici Prahy coby dominantního centra inovačního podnikání v České republice. Důležitá je též skutečnost, že již na počátku transformačního procesu se Praha orientovala na klíčový sektor služeb. Naproti tomu je ale nutné konstatovat, že i Praha čelí celé řadě problémů, nejdůležitější je zřejmě prohlubující se dopravní problém.

Ačkoliv je zde předpoklad, že i do budoucna by měl region Prahy patřit k nejvyspělejším v rámci celé Evropské Unie a neměl by vykazovat žádné zásadní problémy hospodářského a sociálního charakteru, domnívám se, že není dobré podceňovat hrozbu, kdy by se z Prahy mohlo stát nadměrně rostoucí centrum s přílišnou koncentrací obyvatelstva. Již teď by právě rostoucí dopravní problém mohl tuto situaci do jisté míry naznačovat, neboť je jisté, že životní prostředí v hlavním městě je na velmi špatné úrovni a je zde patrná tendence k dalšímu zhoršování. Dále, ačkoliv je zde nejvyšší úroveň průměrných mezd, je zde bezpochyby i nejvyšší úroveň cen, a to i cen veřejných služeb, jako je městská hromadná doprava apod. Všechny tyto faktory dle mého názoru naznačují situaci, kdy by se Praha neměla přehlížet, ale naopak by se prostřednictvím regionální politiky mělo dohlížet na to, aby rozvoj tohoto regionu nepřesáhl žádoucí úroveň, kdy negativa plynoucí z procesu aglomerace převáží nad pozitivy.

Do kategorie **rozdávajících se regionů** jsou dle Strategie regionálního rozvoje zařazeny kraje Středočeský, Plzeňský a Jihomoravský. První zmiňovaný region pochopitelně těží z pozice Prahy uvnitř tohoto regionu, ovšem i sám o sobě má celou řadu růstových center či okresů, ať už stávajících, jako např. Mladá Boleslav, Praha – východ, Praha – západ apod., tak i potenciálních, jako je např. Kolín, Kladno nebo Beroun. Navíc tento region opravdu využívá komparativní výhodu plynoucí z existence Prahy uvnitř tohoto regionu, tudíž zde dochází k rozvoji služeb a průmyslové produkce, která bezprostředně s Prahou souvisí, jako jsou např. logistická centra, obchodní centra či výzkumná pracoviště.

Plzeňský region se stal rostoucím regionem převážně ze dvou důvodů. Prvním důvodem je velmi úspěšný proces tvorby nových pracovních míst v nově vznikajících a rozvíjejících se průmyslových zónách a podnicích, které nahradily dříve dominantní firmu Škoda Plzeň. Druhým důvodem je, z geografického pohledu, vysoká atraktivita tohoto kraje pro zahraniční investory, což ještě umocnilo dobudování mezinárodní dálnice D5. Je jistě zřejmé, že oba tyto faktory spolu úzce souvisí, neboť tvorba pracovních míst je zde na vysoké úrovni právě díky zahraničním investorům a vede to nepochybně k rozvoji regionu, což láká další zahraniční investory.

Jihomoravský kraj, jako poslední rozvojový region, je značně rozporuplný a své postavení v této kategorii má pouze díky dominantnímu postavení Brněnské aglomerace. Jeho jižní a jihovýchodní oblasti, jako např. Znojensko, Břeclavsko či Hodonínsko, jsou totiž značně slabé. Kraj má i poměrně dobré předpoklady pro rozvoj v oblasti infrastruktury, neboť zde můžeme nalézt dálnice D1 a D2 či rychlostní komunikace R 46 a R 52, naproti tomu pro odstranění vnitřních nerovnoměrností kraje by bylo vhodné dobudovat dopravní napojení na Dolní Rakousko a střední Moravu. Napojení na Rakousko by jistě zvýšilo i růstový potenciál, který se skrývá v sousedství s touto zemí, ale není prozatím téměř využíván. Větší potenciál bezesporu skrývá sousedství s Německem.

Tyto tři regiony by dle mého názoru byly hodny nejmenšího zřetele regionální politiky. Je zřejmé, že všechny regiony mají svůj vlastní růstový potenciál, komparativní výhody, kterých

jsou si vědomy a které plně využívají. To jim zajišťuje trvalý a uspokojivý růst, který je však ještě vzdálen od nebezpečí plynoucího z naplnění kapacit a nadměrné koncentrace. Úroveň rozvíjejících se regionů je podle mého soudu nejpříznivější pro ekonomiku dané země, neboť daný region je plně soběstačný, nepotřebuje podpůrné prostředky regionální politiky ani její přílišný dozor, rozvíjí se uspokojivě a velmi příznivě, ale nehrozí mu bezprostřední nebezpečí nadměrného růstu.

Další kategorií jsou **regiony s nízkou dynamikou růstu**. Do skupiny těchto regionů jsou zařazeny kraje Jihočeský, Královéhradecký, Pardubický, Zlínský a Liberecký. Pro tyto kraje jsou určité znaky společné, které zapříčinily jejich zařazení do kategorií regionů s nízkou dynamikou růstu. Nejdůležitějším společným rysem je bezpochyby silná pozice krajských aglomerací, které vykazují velmi dobré výsledky ekonomických ukazatelů. Naproti tomu je ve všech těchto krajích nezpochybnitelným problémem existence zaostávajících venkovských mikroregionů, které tudíž zcela logicky brzdí rozvoj daného regionu. Dalším negativem některých krajů (Jihočeský a Zlínský) je špatná dopravní dostupnost.

Z uvedeného vyplývá, že na tyto regiony by se měla regionální politika se svými prostředky již orientovat více, než tomu bylo v předcházejícím případě. Regiony sice neupadají, neboť jejich krajská města mají silnou pozici a v dostatečné míře využívají své disponibilní zdroje, avšak i zde jsou v některých směrech rezervy a hlavně v těchto regionech nejsou povětšinou žádná další rozvojová centra. Naopak, nachází se zde velké množství malých obcí, jejichž rozvoj zaostává. Regionální politika by se tedy měla snažit jednak nasměrovat krajská města, aby své komparativní výhody využívali co možná nejefektivněji, ale hlavně by se měly prostředky regionální politiky investovat do budování nových rostoucích center, která by pomohla vyzvednout i zaostalé venkovské oblasti a tím i celý region.

Čtvrtou naznačenou skupinou regionů jsou **zaostávající regiony**. Do této skupiny patří nově vytvořený kraj Vysočina a kraj Karlovarský. První zmiňovaný kraj v poslední době zaznamenal určitý růst, tudíž je možné, že v nejbližší době se přesune Vysočina do výše zmíněné skupiny regionů s nízkou dynamikou růstu, avšak prozatím tento kraj řadíme do této skupiny. Důvodem je zřejmě skutečnost, že Vysočina se, jako nově vzniklý kraj na pomezí Čech a Moravy, nachází v méně příznivých přírodních podmínkách, navíc v této oblasti není žádná výraznější průmyslová tradice a celkově má tento kraj spíše venkovský charakter, snad pouze s výjimkou krajského města Jihlavy, kde je i jistá průmyslová tradice. Ovšem skrytý potenciál rozvoje cestovního ruchu kraj prozatím nedokázal využít.

Karlovarský region zaznamenává pouze velmi malý růst HDP v porovnání s ostatními kraji České republiky, a to především kvůli své odlehlosti od ostatních regionů a kvůli nízké úrovni dopravního spojení se zbytkem republiky. Tuto skutečnost v případě Karlovarského kraje nepřekonává ani sousedství s Německem, které se v případě ostatních krajů projevuje velmi pozitivně. Dalším nepopiratelným faktem je výrazný rozdíl mezi oblastmi tohoto kraje, kdy se zde nacházejí lázeňská střediska, těžící z cestovního ruchu, ale na straně druhé je zde velké množství oblastí, které jsou výrazně postiženy restrukturalizací, jako je např. Sokolovsko. Tyto oblasti zaznamenávají výrazný pokles, nízkou úroveň HDP a vysokou nezaměstnanost, nízkou životní úroveň a sociální problémy, které výrazně brzdí rozvoj regionu. Ani pozice lázeňských měst pak nestačí k tomu, aby nepříznivý vliv těchto oblastí vykompenzovala.

Tyto regiony by měly být již přímo pod přímým zřetelem regionální politiky. Oba kraje se potýkají s výraznými problémy. V případě prvního regionu to je nevyužívání komparativních výhod spočívajících v cestovním ruchu, v případě druhého je to obtížná dopravní situace a výrazné rozdíly mezi jednotlivými oblastmi regionu. V obou případech by bezpochyby

investice z prostředků regionální politiky byly nejen prospěšné, ale dalo by se říci i žádoucí. Je totiž zřejmé, že ani jeden ze zmiňovaných regionů nemá dostatek vlastních zdrojů k tomu, aby se vlastními silami zařadil do kategorie např. regionů rozvíjejících se. Je tedy nutné jim v tomto přechodu pomoci. Vysočina sice již našla cestu k využívání svých výhod a je na pomezí mezi touto kategorií a kategorií regionů s nízkou dynamikou růstu, ale stále je i tento region poměrně vzdálen od vyšších kategorií a pokud by někdy v budoucnosti uvažoval o zařazení do těchto skupin, vlastními silami tento přerod pravděpodobně nezvládne.

Poslední kategorií jsou **regiony v poklesu**. Sem patří tři zbývající regiony, a sice Olomoucký, Moravskoslezský a Ústecký. Příčiny, proč jsou tyto kraje zařazeny do této nejhorší skupiny regionů, jsou různé. Obdobné aspekty lze nalézt u Moravskoslezského a Ústeckého kraje. Zde problémy plynou především z útlumu dříve dominantních odvětví, v důsledku čehož je v těchto oblastech vysoká úroveň nezaměstnanosti, objevují se zde sociálně patologické jevy, odliv mozků a kvalifikované pracovní síly vůbec apod. V případě kraje Olomouckého jsou důvody jiné. Hlavní příčinou je zřejmě existence silně periferních oblastí na severu, převažující venkovský charakter území, dlouhodobě nízká rozvinutost některých částí území, která jsou zemědělsky orientovaná a v neposlední řadě též nevyužití růstového potenciálu krajského města Olomouc, i přes vysokou úroveň vzdělanosti v tomto městě.

Je jistě zcela zřejmé, že regiony z této poslední kategorie se bez pomoci ze strany regionální politiky ze svých problémů jen velmi těžkou dostanou. U prvních dvou regionů byl dříve dominantní těžební průmysl a oblast se orientovala pouze tímto směrem, což je pochopitelně tou největší chybou. Po restrukturalizaci se region ocitl v doslova katastrofální situaci, kdy rapidně vzrostla nezaměstnanost, což vyvolalo obrovské sociální problémy a odchod lidí z regionu. Tato emigrace ovšem vede pouze k tomu, že se neustále snižuje šance regionu na rozvoj prostřednictvím vlastních sil. Je nutné, aby se pomocí prostředků regionální politiky zvolil nový směr, kterým se tyto regiony budou rozvíjet s tím, že pochopitelně lze využít stávající prostředky regionu, jako je infrastruktura, stroje apod. Ovšem zvolit tento směr a nasměrovat region na tuto novou cestu musí regionální politika z vlastních prostředků. Co se Olomouckého kraje týče, tak ten se nepotýká s problémy restrukturalizace, ale spíše s problémy venkovských oblastí. Odlišnost tohoto regionu od regionů zařazených do kategorie s nízkou dynamikou růstu je zcela zřejmá. Všechny kraje z této skupiny regionů využívají silných stránek svého krajského města, čímž potlačují negativa plynoucí z existence venkovských oblastí. Olomoucký kraj nedokáže silné stránky svého krajského města využít. Regionální politika by v tomto případě tedy měla směřovat k tomu, aby se potenciál tohoto města využil, neboť již tato skutečnost by jistě vedla k tomu, že Olomoucký region by opustil tuto nejhorší kategorii regionů. Je však zřejmé, že když to tento kraj nedokázal doposud vlastními silami, že mu musí být poskytnuta pomoc z vnější, ze strany regionální politiky. Jistý příklad lze nalézt v ostatních krajských městech, která svůj potenciál využívají podstatně efektivněji.

3. Závěr

Ve svém příspěvku jsem se zabýval analýzou regionů České republiky. V úvodu jsem stručně objasnil vztah mezi dokumenty Strategie regionálního rozvoje České republiky a Národní strategický referenční rámec s tím, že informace pro tento příspěvek byly čerpány z prvně zmiňovaného a dále zhodnoceny a analyzovány. V tomto dokumentu tedy můžeme nalézt rozdělení krajů České republiky do skupin tak, jak je naznačeno v mém příspěvku. Ke každé skupině jsem uvedl vlastní komentář, zda je nutné či vhodné, aby se na danou skupinu regionů orientovala regionální politika či nikoliv. Jako jediná skupina regionů, které nepotřebují výrazný dozor či podporu ze strany této politiky se v konečném důsledku jeví

skupina regionů rozvíjejících se, naproti tomu největší podporu si bezesporu zaslouží regiony zaostávající.

Použitá literatura:

[1] Strategie regionálního rozvoje České republiky [online]. Praha, Ministerstvo pro místní rozvoj, 2005 [cit. 2005-09-28], dostupné na <http://www.mmr.cz/index.php?show=001024004000>.

Kontaktní adresa

Ing. Jaroslav Kovárník
Univerzita Pardubice, FES, Ústav ekonomiky a managementu
Studentská 84
532 10 Pardubice
email: jaroslav.kovarnik@upce.cz
telefon: 466036175